
Smiljka Tomanović
SOCIOLOGIJA DETINJSTVA
Sociološka hrestomatija

Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2004, str.384

Nakon donošenja Konvencije o pravima deteta Ujedinjenih nacija 1989. godine pojačano je naučno interesovanje za istraživanje detinjstva. Sredinom osamdesetih u nordijskim zemljama su osnovane nacionalne organizacije koje se bave temama vezanim za život dece. Krajem te decenije započet je veliki međunarodni projekat "Detinjstvo kao društvena pojava" u koordinaciji Evropskog centra za socijalnu politiku i istraživanje u Beču. Usledili su neki komparativni projekti i simultano institucionalno uobličavanje istraživačkih poduhvata o detinjstvu u SAD, Velikoj Britaniji i Nemačkoj. Na Svetskom kongresu sociologa u Bilefeldu 1994. godine, osnivanjem posebne grupe za sociologiju detinjstva (Thematic Group on the Sociology of Childhood) usledila je institucionalizacija kao međunarodno priznate naučne discipline. Snažan teorijski i istraživački razvoj usloveli su da na sledećem svetskom kongresu u Montrelau 1998. godine bude osnovan Međunarodni istraživački komitet za sociologiju detinjstva (Research Committe on Sociology of Childhood) i disciplina postaje punopravni član međunarodne asocijacije.

Sociologija detinjstva razvijala se kroz različite konceptualizacije i pristupe u empirijskim istraživanjima detinjstva. U hrestomatiji su prezentovane različite teorijske i metodološke orijentacije. Izabrani tekstovi su delovi studija imanentnih naučnika i univerzitetskih predavača iz sociologije detinjstva ili bliskih disciplina koje se bave razmatranjima položaja i života dece u savremenom društvu. Kriterijumi izbora bili su naučna i praktična relevantnost, aktuelnost problema i njihova inspirativnost za moguća istraživanja i društvena angažovanja vezana za svakodnevni život dece i njihov položaj u našem društvu. Prvi deo zbornika čine radovi u kojima se razmatra konceptualizacija detinjstva i teorijsko-metodološki pristup u analizi života dece savremenog doba. U drugom delu su izložena empirijska istraživanja o različitim aspektima i sadržajima svakodnevnog života dece danas.

U uvodnom radu *Smiljke Tomanović* predstavljene su osnovne postavke konceptualizacije detinjstva, teorijskih i metodoloških pristupa. Određenje detinjstva varira između strukturalnih i pristupa u kojima ono predstavlja autonomni predmet istraživanja bilo kao vrsta delanja ili kao oblik kulture. U metodološkom smislu problematizovana su dva aspekta: problem komparativnih istraživanja s obzirom na različite kontekste, uticaje i značenja detinjstva i problem konceptualne i epistemološke prirode koji se svodi na pitanje – postoji li jedno ili mnoga detinjstva.

Istaknuta je relevantnost detinjstva kao samostalnog predmeta socioloških istraživanja. Sumiranjem različitih pristupa detinjstvo je konceptualizovano u tri kategorije. Svaka od njih implicira određenu definiciju i različit analitički pristup.

1. Skup *stavova i ideja*, kojima se bavi *dekonstruktivna sociologija detinjstva* u nameri da objasni kako različiti diskursi obeležavaju sadržaje detinjstva.
2. Skup *odnosa i aktivnosti*, kojima se bavi *strukturalna sociologija detinjstva*. Detinjstvo je konstantna društvena kategorija koja u odnosu sa odraslima predstavlja suštinski činilac društvenog poretka.
3. Kao *dečiji svet – sociologija dece*, gde je dete akter. Dečija iskustva se posmatraju u odnosu na drugu decu i u odnosu na odrasle.

Najobuhvatniji i najrealniji analitički okvir proučavanja detinjstva je *praksa u svakodnevnom životu deteta*. Predmet istraživanja postaju i stavovi i odnosi i aktivnosti. Moguće je posmatranje odnosa detinjstva i strukturalnog okruženja, kao i odnosa unutar samog detinjstva.

Svaki od izabranih radova ima različit koncept i teorijski pristup detinjstvu kao sociološkom fenomenu.

Formiranje *nove paradigme* zasnovano je na uvažavanju detinjstva kao društvenog konstrukta (*Alan Prout i Alison James, 51-76*). Kao samostalan predmet analize posmatra se i kao strukutralna i kao kulturna komponenta različitih društava. Detinjstvo je promenljiva društvena kategorija i relativizovano je klasom, rodом i etnicitetom, što uslovljava raznolikost njegovih obeležja. Deca se posmatraju kao relevantni društveni akteri, a detinjstvo je vrsta društvene realnosti koja se putem socioloških istraživanja zapravo rekonstruiše.

Vivian Zelizer (77-95) ukazuje na moguću reviziju u *obrascima vrednovanja dece*. Nastala je kao posledica promene u porodičnim formama, sve većeg uvažavanja ideologije rodne ravnopravnosti i uviđanja negativnih posledica sentimentalizacije detinjstva i društvene konstrukcije beskorisnog deteta. Prihvatanje gledišta o pozitivnoj korelaciji između emocionalne i utilitarne vrednosti deteta implicira aktivno učestvovanje dece u porodičnom okruženju.

Koncept *postmodernog deteta* implicira, iz promenjenih prostornih i hronoloških okvira relevantnih za uobličavanje individualnog identiteta, i odnos prema braku i porodici (*Chris Jenks, 96-110*). Deca se shvataju kao pouzdana i postojana i predstavljaju vid "nostalgije" i žudnje za prošlim vremenima. Odnos prema deci u postmodernom društvu određen je povećanom osetljivošću za dečije potrebe i priznavanja njihove vrednosti. Uobličava se nov kolektivni model odgajanja dece zasnovan na staranju, pomaganju, omogućavanju i olakšavanju. Postmodernо dete je dete izbora i postaje odgovornost odraslih koji biraju (prema: Nowick, 1994).

Prema *Ivar Frønes (110-132)* detinjstvo se mora razmatrati u opštijem kontekstu procesa kulturne modernizacije savremenog društva. Individuacija i individualizacija su i obeležja savremenog detinjstva. Holistički pristup znači sagledavanje iz različitih perspektiva i uvažavanje nekoliko osnovnih dimenzija detinjstva: *odnosi između generacija, odnosi između dece, institucionalno uređenje detinjstva i detinjstvo kao starosna grupa*.

Odnos savremenog društva prema deci kao društvenoj kategoriji sadrži određene protivurečnosti. *Jens Qvortrup (133-141)* govori o osobenostima paradoksalnog odnosa detinjstva i savremenog društva. On postoji i na individualnom i na opštem nivou kao vrsta konflikta između idejnih koncepcija i praktičnih aktivnosti. Odnos društva prema deci i porodici određen je kao *strukutralna zanemarenost i strukutralna nezainteresovanost* što implicira negativnim posledicama po društveni status dece i porodice.

Teorijski pristupi u proučavanju detinjstva koncipirani su prema ključnim sociološkim dihotomijama: struktura – delanje; identitet – razlika; kontinuitet – promena; lokalno – globalno (*Allison James, Chris Jenks i Alan Prout, 142-*

165). Najznačajniji diskursi imaju različita određenja detinjstva: strukturalno dete, konstruisano dete, dete kao manjinska grupa i plemensko dete. Raznolikost pristupa otvara mogućnost jednom sintetičkom istraživačkom poduhvatu u sociologiji detinjstva.

Istraživačke teme odnose se na različite segmente položaja dece u društvu i raznovrsne aspekte njihovog svakodnevnog života. Pojedina empirijska istraživanja su fokusirana na konkretne probleme: dečija prava (*Gerison Lansdown*, 185-198), ekonomski položaj dece u razvijenim zemljama (*Steven Kennedy*, *Peter Whiteford* i *Johnatan Bradshaw*, 199-226), iskustvo drugarstva kao društvenog odnosa (*Alison Jamess*, 262-275), odnos prema televizijskom programu (*David Buckingham*, 276-296), dečiji rad (*Martin Woodhead*, 316-341).

U nekoliko istraživanja različitim pristupima razmatran je sadržaj socijalnih okvira u kojima se detinjstvo ostvaruje, kao i odnos mikro i makro struktura. Delatnost dece u porodici i školi (*Berry Mayall*, 227-242), dečiji koncept odnosa javno/privatno kroz iskustvene sadržaje o riziku, opasnosti, bezbednosti i sigurnosti (*Jenny Harden*, 243-261), *porodica i škola* sa stanovišta ostvarivanja autonomije, povezanosti i regulisanja (*Elizabeth Becke-Hansen*, 297-315).

Nove perspektive u sociologiji detinjstva javljaju se kroz razumevanje detinjstva kao generacijskog fenomena (*Leena Alanen*, 345-361) i pristup koji uvažava i strukturu i delanje (*Allison James* i *Alan Prout*, 361-374). Detinjstvo se sagledava kao društveni fenomen. Oba analitička okvira omogućavaju holistički pristup i uvažavaju konkretan sadržaj, relevantni empirijski okvir, i odnose sa drugim socijalnim pojavama, uz svu različitost i promenljivost detinjstva s obzirom na socijalni kontekst.

Između sociologije detinjstva i demografije postoje dodirne tačke i određeni stepen međusobne upućenosti. Istraživanja koja se bave dečijom svakodnevnicom doprinose konkretnom prepoznavanju socijalnog položaja najmlađeg dela populacije, a značajna su i u smislu definisanja ciljeva i mera politike prema deci, bilo kao samostalne ili kao segmenta šire populacione politike. Otuda ova studija zaslužuje pažnju istraživača koji se bave temama iz sfere nauke o stanovništvu.

Ankica Kuburović